

DARNAUS ŪKININKAVIMO SAMPRATA AGRARINĖS APLINKOSAUGOS KONTEKSTE

Pranas Mierauskas

Mykolo Romerio universiteto Politikos ir vadybos fakulteto
Viešojo administravimo institutas, Aplinkos valdymo laboratorija
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas: (+3705) 2714551
Elektroninis paštas: mierauskas@mruni.eu

Pateikta 2016 m. gruodžio 12 d., parengta spausdinti 2016 m. gruodžio 20 d.

DOI:10.13165/SMS-16-8-1-8

Santrauka. Straipsnyje yra analizuojamos darnaus ir agrarinės aplinkosaugos priemonės įgyvendinančio ūkininkavimų sąsajos. Didelis dėmesys yra skiriamas darnaus žemės ūkio ištakoms ir jo plėtrai. Darnaus ūkininkavimo pradžia yra siejama su atsakingo ūkininkavimo programų įgyvendinimu. Šis ūkininkavimo būdas pasižymėjo platesnių veiklų įdiegimu nei tradicinės žemės ūkio veiklos. Žemės savininkai ir naudotojai būdavo skatinami vykdyti atskiras socialines, ekonomines bei ir aplinkosaugos veiklas. Dalis šalių atsakingo ūkininkavimo veiklas pradėjo sieti daugiau su aplinkos išsaugojimu ir ėmė taikyti agrarinės aplinkosaugos priemones. Pereinant nuo atsakingo ir tausojančio ūkininkavimo būdų prie aplinkosaugą skatinančių, pradėjo vyrauti nuomonė, kad šių priemonių taikymas negali apimti darnaus vystymosi aspektų. Agrarinės aplinkosaugos programų šalininkai laikosi pozicijos, kad dauguma šios programos priemonių apima ne tik aplinkosaugos problemas, bet ir dalį socialinių bei ekonominių. Taip pat yra aptariama, ar Lietuvoje taikant agrarinės aplinkosaugos priemones ūkininkavimas yra darnus. Atliktame tyrime yra nustatyta, kad ūkininkai skirtingai supranta darnų ūkininkavimą ir yra labiau linkę vykdyti dabar jau lengvai suvokiamas agrarinės aplinkosaugos priemones.

Reikšminiai žodžiai: darnus ir tausojantis ūkininkavimas, agrarinė aplinkosauga, ekologinis ūkininkavimas, žemės ūkis, darnus vystymasis.

Įvadas

Dabartiniu metu vyksta pakankamai daug diskusijų apie darnaus ir agrarinio aplinkosaugos ūkininkavimo sąsajas. Dalis mokslinių laikosi nuomonės, kad ūkininkavimas taikant agrarines aplinkosaugos priemones nėra darnus. Svarbiausi argumentai yra tie, kad toks ūkininkavimas siekia vien aplinkosaugos tikslų įgyvendinimo. O darnus (arba dar vadinamas tausojančiu) ūkininkavimas apima kertinius darnaus vystymosi principus, t. y. ne tik aplinkosaugos, bet ir socialinius bei ekonominius. Svarbu yra tai, kad tokie ūkiai būtų ekonomiškai gyvybingi ir pagrindinės pajamos būtų ne tik iš aplinkosaugos kompensacinių išmokų, bet ir iš žemės ūkio produkcijos bei kitų veiklų. Įgyvendinant aplinkosaugines priemones ūkiai vykdo ekstensyviai žemės ūkio veiklas su tam tikrais aplinkosaugos apribojimais. Suprantama, kad darnus ūkininkavimas nėra intensyvus, kaip tai yra būdinga tradiciniam (konvenciniam). Agrarinės aplinkosaugos šalininkai argumentuoja, kad taikant įvairias priemones, taip pat ir ekologiniuose ūkiuose, yra gaunamos pajamos ir iš žemės ūkio produkcijos. Be to, tokie ūkiai prisideda prie konvencinio žemės ūkio subalansavimo bei žemės ūkio produkcijos pertekliaus, kurį sudaro intensyvūs ūkiai. Prof. P. Kurlavičius agrarinės aplinkosaugos sąvoką charakterizuoja kaip „agrariųjų ekosistemų kompleksinį tvarkymą, valdymą, kai kartu vykdomos agrariųjų ekosistemų apsaugos, ūkinės-ekonominės ir socialinės veiklos“ (Kurlavičius, 2010)¹. Taigi, remiantis siauresne agrarinės aplinkosaugos samprata, ji apima tik aplinkosaugines priemones, o platesne, kaip charakterizuota minėtame darbe, ji apima tiek aplinkosaugos, tiek socialines ir ekonomines priemones agrariniame kraštovaizdyje. Agrarinė aplinkosauga yra įgyvendinama aplinkai palankiu ūkininkavimu, taikant agrarinės aplinkosaugos priemones.

Yra svarbu aptarti svarbiausias sąsajas, siejančias aplinkai palankius ūkininkavimo būdus su darniu žemės ūkiu. Darnaus ūkininkavimo ištakos yra daug senesnės, nei 1987 m. Brundlando atskaitoje „Bendra mūsų ateitis“ suformuluoti ir 1992 m. Rio de Ženeire pasaulio aukščiausio lygmens konferencijoje priimti darnaus vystymosi principai (WCED, 1987)². Įvairūs aplinkai palankūs ūkininkavimai pradėti gerokai anksčiau, tačiau iki darnaus vystymosi principų įtvirtinimo jie būdavo įvardijami kitaip ir skirtingai atskirose šalyse.

Pagrindinis šio darbo tikslas yra išnagrinėti ir įvertinti darnaus bei aplinkai palankaus ūkininkavimo sampratas ir jų sąsajas. Svarbiausi uždaviniai yra charakterizuoti šias ūkininkavimo formas, palyginti jų skirtumus ir panašumus, remiantis ūkininkų apklausų rezultatais nustatyti jų supratimą apie šiuos ūkininkavimo būdus, remiantis literatūros šaltiniais ir tyrimo rezultatais įvertinti galimas šių ūkininkavimo formų vystymo perspektyvas.

1. Darnaus ūkininkavimo ištakų apžvalga

Darnaus bei aplinkai palankaus ūkininkavimo užuomazgos atsirado maždaug nuo 1930-ųjų metų, kai buvo pradėti kurti ir vystyti biodinaminiai ūkiai (Burchett, Burchett,

1 Kurlavičius, P. Agrarinė aplinkosauga. Vilnius: Baltijos aplinkos forumas, 2010.

2 World Commission on Environment and Development (WCED). Our Common Future (Report of the Brundtland Commission). Oxford University Press. 1987.

2010; Darnhofer et al, 2010)³. Šiuose ūkiuose buvo atsisakoma naudoti chemines trąšas ir pesticidus. Nuo pirmųjų ūkių atsiradimų iki 1940 m. jų padaugėjo Didžiojoje Britanijoje, Vokietijoje, Šveicarijoje ir šiek tiek kitose šalyse. Tačiau šias iniciatyvas nutraukė karas, o po jo buvo didelis žemės ūkio produkcijos trūkumas, tad reikėjo intensyvuoti žemės ūkį ir didinti produkcijos gamybą. Tačiau didelis žemės ūkio intensyvinimas darė neigiamą poveikį aplinkai ir žmonių sveikatai. Dėl to aplinkosaugininkai ėmėsi iniciatyvų skatinti įvairias aplinkai palankias ūkininkavimo formas.

Pirmieji darnūs žemės ūkiai pradėjo kurtis ekonomiškai stipriose šalyse, kai 1960–1970 metų laikotarpiu JAV, Kanadoje, Australijoje, Naujojoje Zelandijoje, taip pat dalyje Vakarų Europos šalių, kai buvo įsteigtos nacionalinės atsakingo ir tausojančio ūkininkavimo programos (angl. *Stewardship award*). Ūkininkai buvo skatinami dalyvauti šiose programose savanoriškumo principu, tačiau toks ūkininkavimas būdavo finansiškai remiamas (Burchett, Burchett, 2010; Sherr S., McNeely J. 2008)⁵.⁶. Šių programų tikslas buvo skatinti atsakomybę, atsakingą ir aplinką tausojantį ūkininkavimą, taikant ne tik ekologinio ūkininkavimo normas, aplinkos taršą mažinančias priemones, bet ir kai kurias bioįvairovės išsaugojimo priemones. Ūkiai, įsitraukę į šias programas, turėdavo parengti aplinkosaugos ūkių valdymo planus – suplanuoti atitinkamas aplinkosaugos priemones, įgyvendinimo veiksmus, taip pat švietimo bei bendradarbiavimo tarp atskirų dalyvių bei atsiskaitymo tvarką atsakingoms institucijoms (Darnhofer ir kt., 2010; Sherr S., McNeely J. 2008)⁷.⁸. Tuo remdamiesi galima teikti, kad žemės naudotojų, o ypač ūkininkų, dalyvavimas aplinką tausojančių ir aplinkosaugos priemonių įgyvendinime įvairiose šalyse prasidėjo įsteigiant atsakingo ūkininkavimo programas. Tausojančio ūkininkavimo teigiamas efektas buvo tai, kad ekonomiškai išsivysčiusių šalių vyriausybės buvo raginamos steigti nacionalines agrarines aplinkosaugos priemones. Nemažai ekonomiškai išsivysčiusių Europos, JAV, Kanados ir kitose šalyse buvo įkurtos aplinką tausojančios programos. Jau pradžioje tokios programos buvo orientuotos ne vien į aplinkos apsaugą, bet ir į socialinius ekonominius aspektus. Nuo 1980-ųjų metų atskirose Europos šalyse buvo kuriamos agrarinės aplinkosaugos programos ar schemos, kurios buvo labiau nukreiptos į aplinkos, ypač bioįvairovės, išsaugojimą, tačiau mažiau dėmesio skiriant tausojančiam ūkininkavimui. Dėl to nacionalinėse agrarinėse aplinkosaugos programose ar priemonėse biologinės įvairovės išsaugojimas tapo vienu iš prioritetų Europos bendrijų šalyse, o darniam ūkininkavimui buvo skiriama mažiau dėmesio (Burchett, Burchett,

3 Burchett, St.; Burchett, S. *Introducing to Wildlife Conservation in Farming*. Willey – Blackwell Publ., 2010.

4 Darnhofer, I.; Lindenthal, T.; Bartel – Kratovichil, R.; Zollitsch, W. *Conventionalization of organic farming practices: from structural criteria towards an assessment based on organic principles. A review. Agronomy for Sustainable Development*. 2010, 30: 67–81.

5 Burchett, St., Burchett, S., *Ibid* 3.

6 Sherr, S., McNeely, J. *Biodiversity conservation and agricultural sustainability: towards a new paradigm of "ecoagriculture" landscapes. Philosophical Transactions of The Royal Society, B*. 2008, 363: 477–494.

7 Darnhofer, I. ir kt., *supra* note 4.

8 Sherr, S., McNeely, J., *supra* note 6.

2010; Darnhofer ir k.t., 2010; Primdahl et al., 2010)^{9, 10, 11}. Europos Bendrijų lygmenyje vieningas agrarinių aplinkosaugos programų ir priemonių taikymas pradėtas vykdyti įkūrus Europos Sąjungą, kai 1992 m. buvo priimtas reglamentas 2078/92/EEC dėl žemės ūkio gamybos metodų, suderinamų su aplinkos apsaugos reikalavimais ir kaimo kraštovaizdžio išsaugojimu. Šis reglamentas buvo labiau skirtas biologinės įvairovės išsaugojimui, tačiau, kaip ir kitose šalyse, anksčiau patvirtinti panašūs teisės aktai iš dalies apėmė ir darnaus ūkininkavimo aspektus.

Remiantis pastarųjų metų mokslininkų publikacijomis, agrarinių aplinkosaugos programų ir priemonių įgyvendinimo negalima tiesiogiai sutapatinti su darniu ūkininkavimu, nors atskiros veiklos gali būti siejamos. Pažymėtina, kad daug mokslo darbų yra skiriama ekologiniam, kaip darniam žemės ūkiui, kurio tiesiogiai taip pat negalima sutapatinti su darniu ūkininkavimu. Kaip buvo minėta, darnus ūkis vykdo daug platesnes veiklas. Darnaus arba dar vadinamo tausojančiu ūkininkavimo aspektus yra aptarę ir Lietuvos mokslininkai. R. Kripaitis (2009)¹² disertaciniame darbe remdamasis „Tausojančio žemės ūkio taisyklėmis“ (2002) taiko tausojančio ūkininkavimo sąvoką, kurią charakterizuoja kaip integruotą ūkininkavimo sistemą. Prof. R. Čiegis (2009)¹³ taip pat aptarė darnaus ir ekologinio ūkininkavimo sąvokas ir pažymėjo, kad „darnus ūkininkavimas turi siekti trejopo tikslo – pelningumo (pajamų garantijos, socialinio (ekonominio teisingumo tos pačios kartos visuomenei ir tarp kartų) ir ekologinės pusiausvyros (draugiškumo gamtinei aplinkai). Vis tik Lietuvoje yra daug publikacijų, sutapatinančių ekologinį ūkininkavimą su darniu, dėl to yra aktualu išnagrinėti įvairius aspektus ir nuomones.

2. Darnaus vystymosi aspektai agrarinėje aplinkosaugoje

Kaip jau buvo minėta, agrarinių aplinkosaugos priemonių įgyvendinime yra darnaus vystymosi elementų. Kaimo plėtros programose atskirais programavimo laikotarpiais (2004–2006, 2007–2013, 2014–2020) dalis agrarinės aplinkosaugos priemonių buvo skirtingos, dalis panašios. Svarbiausi jų tikslai buvo nukreipti saugoti aplinką agrariniame kraštovaizdyje. Kompensacinės išmokos už atskirų gamtosaugos reikalavimų laikymąsi buvo išmokamos žemės naudotojams, kuriuos daugiausia sudaro ūkininkai. Antraeiliai tikslai yra remti žemės ūkio subjektus kai kuriose socialinėse-ekonominėse srityse. Ūkininkai yra svarbiausi asmenys, dalyvaujantys gamtos išsaugojimo veiklose agrarinėse

9 Burchett, St., Burchett, S., *supra* note 5.

10 Darnhofer ir kt. *Supra* note 4, 7.

11 Primdahl, J.; Vesterager, J.; P., Finn, J.; Vlahos, G.; Kristensen, L.; Vejre, H. Current use of impact models for agri–environment schemes and potential for improvements of policy design and assessment. *Journal of Environmental Management*. 2010, 91: 1245–1254.

12 Kripaitis, R. Tausojančio ūkininkavimo strateginės nuostatos Šiaurės Lietuvos karstiniame regione darnaus vystymosi kontekste. Daktaro disertacija (Socialiniai mokslai: Vadyba). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

13 Čiegis, R. Darnaus žemės ūkio plėtra Lietuvoje. Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai. 2009. 16 (1): 21–28.

vietovėse. Kitų žemės naudotojų vaidmuo nėra toks didelis kaip ūkininkų (Uthes, Matzdorf, 2013)¹⁴. Kaip buvo minėta, Europos Bendrijų šalyse ūkininkai ir kiti žemės naudotojai aktyviausiai įsijungė į agrarines aplinkosaugos priemones, priėmus reglamentą EC2078/92 ir parengus nacionalines kaimo plėtros programas. Šių priemonių pagrindinis tikslas buvo ne tik sumažinti žemės veiklų poveikį aplinkai, bet ir įtraukti didesnę žemės naudotojų skaičių, ir kad priemonės apimtų didesnius žemės ūkio plotus. Vis tik agrarinėse aplinkosaugos priemonėse didžiausias dėmesys yra skiriamas bioįvairovės išsaugojimui. Žemės naudotojai už savanorišką dalyvavimą atskirose priemonėse gauna kompensacines išmokas. Įvertinus pirmąjį dešimtį metų laikotarpį (1992–2002) įvairių agrarinių aplinkosaugos priemonių įgyvendinimas buvo vykdomas 25 % visos žemės ūkiui naudojamos žemės (Kleijn ir kt., 2009, 2001)^{15,16}. Tačiau šiuo laikotarpiu atlikus priemonių vertinimus atskirose šalyse buvo nustatyta, kad išnaudojus didelius finansinius išteklius poveikis gamtos išsaugojimui buvo neadekvatus, rezultatai buvo per maži lyginant su išnaudotais resursais (Kleijn ir kt. 2009, 2001)¹⁷. Be to, agrarinėmis aplinkosaugos priemonėmis buvo siekiama ne gauti pasiekimų aplinkosaugos srityse, bet įtraukti ūkininkus į gamtos saugos programas. Už dalyvavimą šiose programose ūkininkai gaudavo papildomas kompensacines išmokas. Žinoma, kad siekis įtraukti daugiau ūkininkų į priemones ir apimti didesnius plotus bei suteikti paramos ir papildomas neaplinkosaugines veiklas turi aiškių darnaus ūkininkavimo elementų. Minėti autoriai darė prielaidą, kad dalis ūkininkų dalyvavo programose dėl socialinių-ekonominių aspektų, o ne dėl aplinkosaugos.

Lietuvoje ūkininkų dalyvavimas savanoriškose programose nėra dažnas. Dažniausiai jų dalyvavimas yra fragmentiškas, kai yra vykdomos programos ar projektai, kurie remia papildomas priemones palyginti su Kaimo plėtros programos agrarinės aplinkosauginės priemonėmis. Tokiu būdu ūkininkai yra papildomai finansišškai remiami. Dažniausiai aktyvūs yra tie ūkininkai, kurie dalyvauja ir agrarinėse aplinkosauginėse priemonėse.

Lietuvoje aplinkos išsaugojimas valstybiniame lygmenyje visoje šalyje agrariniame kraštovaizdyje pradėtas įgyvendinant Kaimo plėtros programos agrarines aplinkosaugines priemones 2004–2006 m. laikotarpiu. geresni rezultatai buvo pasiekti įgyvendinant agrarinės aplinkosaugines priemones antruoju 2007–2013 m. programiniu laikotarpiu. Pažymėtina, kad SAPARD (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development) 2000–2006 m. laikotarpiu numatytų aplinkos išsaugojimo priemonių neįgyvendino (Ministry of Agriculture, 2007)¹⁸. Tam tikrą regioninį aplinkos išsaugojimo poveikį padarė anksčiau vyriausybės patvirtinta regioninė „Tatula“ programa. Taip pat,

- 14 Uthes, S., Matzdorf, B. Studies on Agri – environmental Measures: A Survey of the Literature. Environmental Management. 2013, 51: 251–266.
- 15 Kleijn, D., Kohler, F. Et al. On the relationship between farmland biodiversity and land – use intensity in Europe. Proceedings of The Royal Society, B. 2009, 276: 903–909.
- 16 Kleijn, D., Berendse, F., Smit, R., Gilissen, N. Agri – environment schemes do not effectively protect biodiversity in Dutch agricultural landscapes? Nature 2001, 413: 723–725.
- 17 Ibid. 15, 16.
- 18 Ministry of Agriculture of Republic of Lithuania. 2007. SAPARD (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development) 2000–2006. Final Implementation Report. Vilnius.

kai kurios nevyriausybines organizacijos įgyvendino aplinkos išsaugojimo vietines programas. Nežiūrint papildomų kompensacinių išmokų Lietuvos ūkininkų dalyvavimas nebuvo aktyvus, dėl to imtasi tirti to priežastis ir ūkininkų motyvus.

3. Darnaus ūkininkavimo vystymo problemos ir perspektyvos

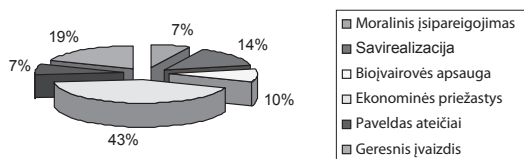
Užsienio mokslinėje literatūroje jau seniai taikomos darnios žemdirbystės ir ūkininkavimo sąvokos. Kadangi tai nėra šio straipsnio uždavinys, plačiau tai nebus aptarta. Nežiūrint į tai, kad šis terminas naudojamas seniai, jo samprata yra aiškinama kiek skirtingai. Išsamesnį paaiškinimą yra patekęs N. Halberg'as (2012)¹⁹. Darnaus ūkininkavimo galimybes Lietuvoje seniau aptarę taip pat yra nemažai mokslininkų (Kripaitis, 2009; Lazauskas, Pilipavičius, 2008; Svirskis, 1990; Žekonienė, 2002 ir k.t.)^{20, 21, 22, 23}. Tačiau pirmieji mokslininkai darnią žemdirbystę įvardydavo kaip alternatyvią, tausojančią, tausojamąją ir pan. Darnios žemdirbystės ar ūkininkavimo terminas pradėtas taikyti vėliau (Čiegis, 2009)²⁴, nors R. Kripaitis²⁵ dar 2009 m. taikė tausojančio ūkininkavimo sąvoką. Suprantama, esant tokiai terminų įvairovei, visuomenei, taip pat ir ūkininkams yra sunku suprasti darnaus ūkininkavimo sampratą ir principus.

Šiame darbe darnaus ūkininkavimo suvokimą ir perspektyvas imtasi vertinti remiantis ūkininkų apklausomis. Socialiniai tyrimai 2015–2014 m. buvo atliekami tuose pat rajonuose, kaip ir ankstesniuose tyrimuose, kuriose buvo siekiama išsiaiškinti ūkininkų motyvijas dalyvauti biologinės įvairovės išsaugojimo bei kitose savanoriškose programose ar priemonėse (Mierauskas, 2014; 2012, 2011)^{26, 27, 28}. Šio tyrimo apklausose dalyvavo 85 motyvuoti ūkininkai, kurių didesnė dalis įgyvendina atskiras agrarines aplinkosaugos priemones.

Kaip parodė ankstesni 2011–2010 m. tyrimai, didesnė dalis (43 proc.) ūkininkų yra linkę dalyvauti biologinės įvairovės išsaugojime dėl ekonominių motyvų, 19 proc. – dėl geresnio įvaizdžio visuomenėje, 14 proc. – dėl savirealizacijos, 10 proc. – dėl biologinės įvairovės apsaugos, po 7 proc. – dėl moralinio įsipareigojimo ir paveldo ateičiai (1 pav.).

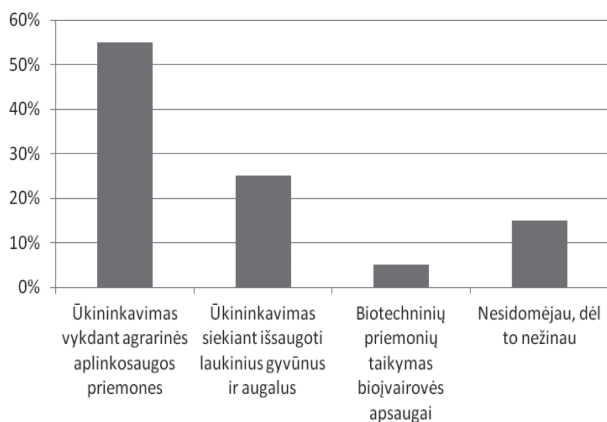
-
- 19 Halberg, N. Assessment of the environmental sustainability of organic farming: Definitions, indicators and the major challenges. *Canadian Journal of Plant Sciences*. 2012. 92: 981–996.
- 20 Kripaitis, R., *supra* note 12.
- 21 Lazauskas, P., Pilipavičius, V. *Agroekologija*. Dotnuva: Lietuvos žemės ūkio mokslinis institutas. 2008.
- 22 Svirskis, A. *Alternatyvi žemdirbystė*. Dotnuva: Lietuvos žemės ūkio mokslinis institutas. 1990.
- 23 Žekonienė, V. *Tausojamoji žemdirbystė*. Vilnius: Lietuvos žemės ūkio ministerija. 2002.
- 24 Čiegis, R., *supra* note 13.
- 25 Kripaitis, R., *supra* note 12.
- 26 Mierauskas, P. Biologinei įvairovei palankių ūkininkų dalyvavimo Lietuvos saugomų teritorijų valdyme vertinimas. *Socialinių mokslų studijos*. 2014, 6 (2): 421–439.
- 27 Mierauskas, P. Gamtos saugos programų įgyvendinimo žemės ūkyje socialiniai ekonominiai aspektai. *Socialinių mokslų studijos*. 2012, 4 (4): 1503–1517.
- 28 Mierauskas, P. Biologinei įvairovei palankaus ūkininkavimo kai kurie socialiniai ekonominiai aspektai. *Darnaus vystymosi strategija ir praktika*. 2011, 1(5): 104–113.

LIETUVOS ŪKININKŲ APKLAUSOS REZULTATAI

1 pav. Ūkininkų motyvacijos siekiant išsaugoti biologinę įvairovę (Mierauskas, 2012)²⁹

Vėlesniuose tyrimuose nustatyta, kad ūkininkai yra linkę dalyvauti agrarinėse aplinkosaugos programose, kuriose yra mokamos kompensacinės išmokos, t. y. daugiau negu pusė apklaustųjų (Mierauskas, 2014)³⁰. Biologinės įvairovės išsaugojime dalyvautų tik 25 proc. (2 pav.). Ankstesnio tyrimo rezultatai dėl biologinės įvairovės skiriasi greičiausiai dėl to, kad dalis apklaustųjų dalyvavo antrą kartą ir yra labiau susipažinę su biologinės įvairovės išsaugojimo svarba. Remiantis R. Kripaičio tyrimais (2009)³¹ Biržų ir Pasvalio rajonų savivaldybėse taip pat galima išskirti svarbiausias priežastis, kodėl tradiciškai ūkininkaujantys ūkininkai neaktyviai įsijungdavo į tausojančią ūkininkavimą. Nustatyta, kad 35 proc. respondentų nurodė, kad nežiūri tausojančio ūkininkavimo naudos, 30 proc. pažymi mažą motyvaciją, 20 proc. didesnes sąnaudas, 15 proc. nurodė, kad silpnas tausojančio ūkininkavimo palyginti su ekologiniu rėmimas yra socialiai neteisingas.

2 pav. Didesnė dalis ūkininkų biologinei įvairovei palankų ūkininkavimą sieja su agrarinių aplinkosaugos programų vykdymu (Mierauskas, 2014)³².

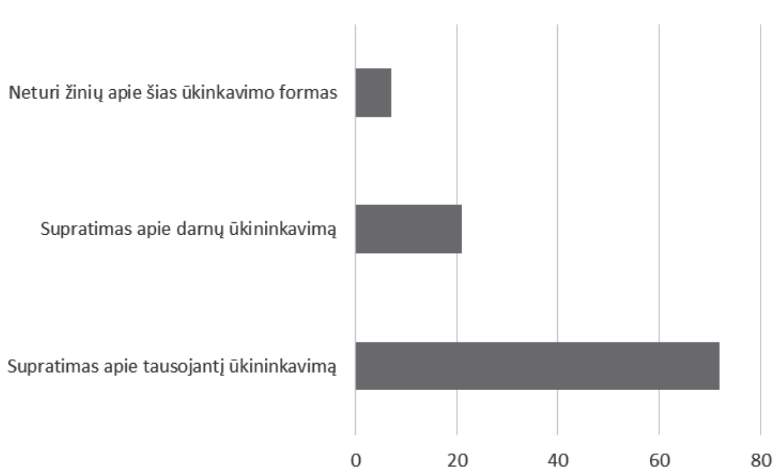
29 Mierauskas, P., *supra* note 28, 27.

30 Mierauskas, P., *supra* note 26.

31 Kripaitis, R., *supra* note 12.

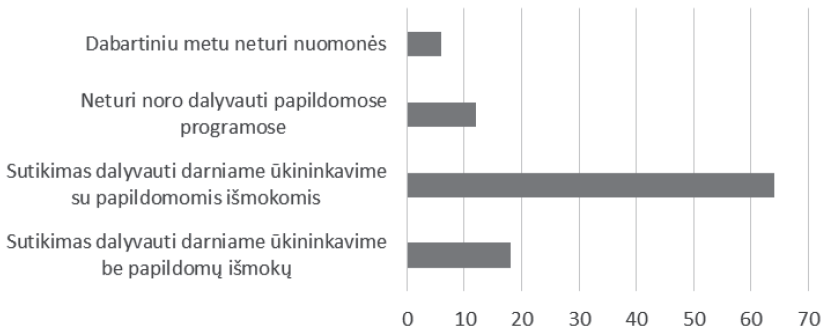
32 Ibid 30.

Abiejų tyrimų rezultatai parodė, kad supratimas apie biologinę įvairovę yra nedidelis. Dėl to siekiant nustatyti ūkininkų supratimą apie darnų (tausojančią) ūkininkavimą buvo aiškinamasi darnaus ir tausojančio ūkininkavimo sampratos. Nustatyta, kad tausojantis ūkininkavimas yra žinomesnis negu darnus (3 pav.). Greičiausiai tai yra susieta su dažnu tausojančio ūkininkavimo termino vartojimu. Kaip jau buvo minėta, ankstesniais laikais (dar ir dabar, bet rečiau) buvo vartojamas tausojančio ūkininkavimo terminas.

3 pav. Ūkininkų supratimas apie darnų ir tausojantį ūkininkavimą (proc.).

Buvo analizuojama galimybė dalyvauti įvairiose kitose veiklose, tokiose kaip dalyvavimas kaimo bendruomenėse, pradedančių ūkininkų mokymas, dalyvavimas įvairiuose seminaruose ar mokymuose, parodomųjų (ne prekybinių) mugių organizavimas. Taip pat buvo siekta išsiaiškinti, ar ūkininkai sutiktų dalyvauti tose priemonėse, jeigu tai būtų greta agrarinių aplinkosaugos papildomos išmokos. Šiame tyrime, panašiai kaip ir ankstesniuose, vyrauja socialiniai ir ekonominiai siekiai (4 pav.).

4 pav. Ūkininkų sutikimas dalyvauti darnaus (tausojančio) ūkininkavimo priemonėse (proc.).

Ūkininkų noras aktyviau dalyvauti papildomai apmokamose darnaus (tausojančio) ūkininkavimo priemonėse yra suprantamas. Papildomos priemonės prie jau vykdomų agrarinės aplinkosaugos, priemonių reikalauja daugiau tiek žmonių, tiek laiko, o kai kuriais atvejais – ir finansinių išteklių.

Apibendrinant galima konstatuoti, kad Lietuvoje ūkininkai savanoriškose programose dalyvauja nedažnai. Dažniausiai jų dalyvavimas yra fragmentiškas, kai yra vykdomos programos ar projektai, kurie remia daugiau priemonių nei Kaimo plėtros programos agrarinės aplinkosauginės priemonės. Tokiu atveju ūkininkai yra papildomai finansiškai remiami. Dažniausiai motyvuoti ir aktyvūs yra tie ūkininkai, kurie dalyvauja ir agrarinės aplinkosauginėse priemonėse.

Išvados

1. Darnaus ūkininkavimo ir aplinkosaugos priemonėse dažniau dalyvauja labiau motyvuoti ūkininkai. Šių priemonių įgyvendinimas reikalauja daugiau išteklių ir ne visada yra ekonomiškai pagrįstas.
2. Tausojantis ūkininkavimas yra labiau suprantamas nei darnus ir dėl to yra tikslinga aktyviau bei prieinamiau informuoti žemių naudotojus. Tausojantis ūkininkavimas yra siauriau suprantamas nei darnus, todėl tai labiau motyvuoja dalyvauti tausojančios žemdirbystės programose.
3. Žemdirbių noras dalyvauti papildomose ūkininkavimo programose yra siejamas su papildomomis išmokomis, kurios padengia ne tik sunaudotus kaštus, bet ir duoda tam tikras pajamas.
4. Specialūs mokymai suteiktų ne tik žinių, bet ir paskatintų ūkininkus dalyvauti darnaus ir tausojančio ūkininkavimo programose ne vien iš ekonominių paskatų.

Literatūra

- Burchett, St., Burchett, S. *Introducing to Wildlife Conservation in Farming*. Wiley – Blackwell Publ. 2010.
- Čiegis, R. Darnaus žemės ūkio plėtra Lietuvoje. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtra*. 2009, 16 (1): 21–28.
- Darnhofer, I.; Lindenthal, T.; Bartel – Kratochvil, R.; Zollitsch, W. Conventionalization of organic farming practices: from structural criteria towards an assessment based on organic principles. A review. *Agronomy for Sustainable Development*. 2010, 30: 67–81.
- Halberg, N. Assessment of the environmental sustainability of organic farming: Definitions, indicators and the major challenges. *Canadian Journal of Plant Sciences*. 2012. 92: 981–996.
- Kleijn, D., Kohler, F. Et al. On the relationship between farmland biodiversity and land – use intensity in Europe. *Proceedings of The Royal Society, B*. 2009, 276: 903–909.
- Kleijn, D., Berendse, F., Smit, R., Gilissen, N. Agri – environment schemes do not effectively protect biodiversity in Dutch agricultural landscapes? *Nature* 2001, 413: 723–725.

- Kripaitis, R. *Tausojančio ūkininkavimo strateginės nuostatos Šiaurės Lietuvos karstiniame regione darnaus vystymosi kontekste*. Daktaro disertacija (Socialiniai mokslai: Vadyba). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
- Kurlavičius, P. *Agrarinė aplinkosauga*. Vilnius: Baltijos aplinkos forumas, 2010.
- Lazauskas, P., Pilipavičius, V. *Agroekologija*. Dotnuva: Lietuvos žemės ūkio mokslinis institutas. 2008.
- Mierauskas, P. Biologinei įvairovei palankių ūkininkų dalyvavimo Lietuvos saugomų teritorijų valdyme vertinimas. *Socialinių mokslų studijos*. 2014, 6 (2): 421–439.
- Mierauskas, P. Gamtos saugos programų įgyvendinimo žemės ūkyje socialiniai ekonominiai aspektai. *Socialinių mokslų studijos*. 2012, 4 (4): 1503–1517.
- Mierauskas, P. Biologinei įvairovei palankaus ūkininkavimo kai kurie socialiniai ekonominiai aspektai. *Darnaus vystymosi strategija ir praktika*. 2011, 1(5): 104–113.
- Ministry of Agriculture of Republic of Lithuania. 2007. SAPARD (*Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development*) 2000–2006. Final Implementation Report. Vilnius.
- Primdahl, J.; Vesterager, J.; P., Finn, J.; Vlahos, G.; Kristensen, L.; Vejre, H. Current use of impact models for agri – environment schemes and potential for improvements of policy design and assessment. *Journal of Environmental Management*. 2010, 91: 1245–1254.
- Sherr, S., McNeely, J. Biodiversity conservation and agricultural sustainability: towards a new paradigm of “ecoagriculture” landscapes. *Philosophical Transactions of The Royal Society, B*. 2008. 363: 477–494.
- Svirskis, A. *Alternatyvi žemdirbystė*. Dotnuva: Lietuvos žemės ūkio mokslinis institutas. 1990.
- World Commission on Environment and Development (WCED). *Our Common Future* (Report of the Brundtland Commission). Oxford University Press. 1987.
- Uthes, S., Matdorf, B. Studies on Agri – environmental Measures: A Survey of the Literature. *Environmental Management*. 2013, 51: 251–266.
- Žekonienė, V. *Tausojamoji žemdirbystė*. Vilnius: Lietuvos žemės ūkio ministerija. 2002.

THE CONCEPT OF SUSTAINABLE FARMING IN THE CONTEXT OF ENVIRONMENTAL AGRICULTURE

Pranas Mierauskas

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The aim of this article is to analyze and evaluate relations between sustainable agriculture and environmental agriculture programmes. Sustainable agriculture covers not only environmental, but social and economic activities which are not typical for environmental agriculture. It is also analyzed development of sustainable agriculture as well as agri – environmental programmes. In spite that sustainable agriculture cover social and economic activities, but it cannot be compared with traditional agriculture. Agri – environmental measures are wider used in the European Union countries, meanwhile sustainable agriculture is no very popular between farmers. It is discussed different scientific viewpoints and reasons why agri – environmental programmes are not sustainable. The article evaluate why implemented agri – environmental and conventional farming are not sustain in Lithuania. In order to investigate Lithuanian farmer's willingness to participate in sustainable farming, interviews with farmers were conducted. The results discovered that lack of knowledge on sustainable farming is main barrier and farmers are practices traditional farming. The investigation also discovered that insufficient understanding is main reason not to participate in voluntary programmes and farmers are willing to participate in more attractive social and economic measures.*

Keywords: *sustainable agriculture, agri – environmental measures, organic farming, agriculture, sustainable development.*

Pranas Mierauskas, Mykolas Romeris University, Faculty of Politics and Management, Institute of Public Administration, Environmental Management Laboratory, Professor. Research interests: protected areas governance, evaluation of stakeholder in nature conservation programmes, ecological evaluation, environmental planning.

Pranas Mierauskas, Mykolo Romerio universiteto Politikos ir vadybos fakulteto Viešojo administravimo instituto ir Aplinkos valdymo laboratorijos profesorius. Mokslinių tyrimų kryptys: saugomų teritorijų valdymas, suinteresuotųjų asmenų dalyvavimo gamtosaugos programose vertinimas, ekologinis vertinimas, aplinkosaugos planavimas.